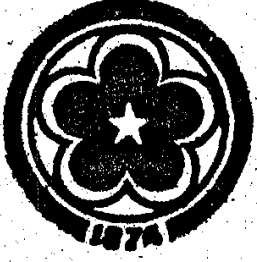
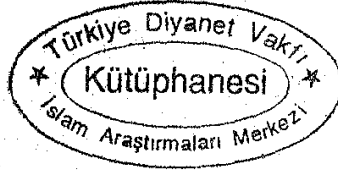

ISSN : 1301-1197

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

1. Sayı

SİVAS - 1996

SAHABENİN TAMAMI GÜVENİLİR İNSANLARDIR

Prof. M. Mustafa el-A'ZAMÎ
Terc. Dr. Enbiya YILDIRIM*

Ashabın hadis rivayetinde tam güvenilir olup olmadıkları, yalan söyleyip söylemedikleri günümüzde bazı çevrelerde tartışılan konulardan bir tanesidir. Bu bağlamda özellikle Ebû Hureyre'ye tenkidler yöneltilmektedir. Aşağıdaki satırlarda hem yöneltilen tenkidler genel hatlarıyla sunulacak, hem de ashabın tamamının Rasûlüllah adına hadis uydurmaktan berî ve aynı zamanda adil kimseler oldukları ispat edilecek, yöneltilen iddialar reddedilecektir. Böylece Kur'ân ve hadislerle övülen o kutlu neslin ümmetin itimadına tam anlamıyla layık oldukları gösterilecektir.¹

I-ASHABA YÖNELTİLEN TENKİDLER:

Tâhâ Huseyin şöyle der: "Bizler ashabı onların kendilerini görmedikleri bir şekilde görmüyoruz. Çünkü onlar kendilerini beşer olarak görüyorlardı. Bu sebeptir ki başkaları için söz konusu olabilecek hatalara ve günahlara düşebiliyorlardı. Hatta birbirlerine en ağır iftiraları atmışlar, bazıları birbirlerini kafirlik, fasıklıkla bile itham etmiştir. Hatta Ammâr bin Yâsir'in Hz. Osman'ı tekfir ettiği, kanının helal olduğunu söylediği ve ona sakalı uzun Mısırlı bir zatın ismiyle Na'sel lakabını taktığı rivayet edilmiştir. Keza İbn Mes'ûd'un da Kûfe'de olduğu günlerde Hz. Osman'ın kanını helal gördüğü mervîdir..."²

Ahmed Emîn de (1374/1954) şöyle der: "Gözükün o ki, sahabe kendi zamanlarında birbirlerini tenkid etmişler, bir kısmını diğerlerinden daha üst konumda kabul etmişlerdir... Fakat durum ne olursa olsun, pek çok hadis tenkidçilerinin ve özellikle de müteehhirun hadisçilerinin tamamı sahabenin tümünü adil kabul etmiş, onlardan hiçbirini yalan ve uydurmakla itham etmemişlerdir. Tenkid ve cerh ettikleri insanlar bunlardan sonraki kimselerdir."³

Ebu Reyeye de (1390/1970) şöyle söyler: "Alimler ravilerin halinin araştırılmasının elzem olduğunu söylemişlerdir fakat sahabenin eşğinde kalakalmışlar oradan öteye geçmemişlerdir. Çünkü onların tamamını adil olarak kabul etmişler ve ashabı tenkid caiz olmaz, onları cerhe yönelinmez demişlerdir. Sahabe hakkında söyledikleri sözlerden birisi de "onların halısı dürüldü" ifadesidir. Esasen çok ilginçtir; sahabe birbirlerini tenkid edip tekfir ederken, bunlar bu noktada duraksamaktadırlar..."⁴

Ebû Reyeye yukarıdaki sözüyle yetinmemekte ve ehl-i sünnetin tutumundan bahsederek

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

¹ Bu makale el-A'zamî'nin *Menhecû'n-Nakd inde'l-Muhaddisîn* adlı eserinin 103-126. sayfaları arasında kapsamaktadır. Üçüncü baskı, 1410-1990. Müellifin önceki sayfalara atıfta bulunduğu ifadeler tercemedeki çıkarılmış, kaynaklar tarafımızdan tekrar ele alınmış ve ara başlıklar eklenmiştir.

² Ebû Reyeye, *Edvâ'*, s. 334.

³ Emîn, *Fecru'l-Islam*, s. 216-7.

⁴ Ebû Reyeye, a.g.e., s. 315.

şöyle demektedir:

"Sahabeden kabul ettikleri kimseler içinde, toplanan zekatlar hususunda Rasûlüllah'a imalı itirazda bulunanlar, ona eziyet edenler, onun için '(o her söyleneni dinleyen) bir kulaktır' diyenler⁵; Mescid-i Dirâr'ı yapanlar vardır... Keza içlerinde Tebuk gazvesine katılmayıp mazeret beyan edenler var ki bunların sayısı seksen küsûrdür. Hazreti Peygambere savaşa katılmayıp mazeret beyan edip yemin etmişler, Allah Rasûlü de onların zahiri mazeretlerini kabul etmiş ve haklarında şu ayet-i celile inmiştir: "Siz yanlarına geldiğiniz zaman, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah'a yemin edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin; çünkü pistirler. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer cehennemdir."⁶ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de el-Munâfikûn isimli sureyi görmeyen sana yeter."⁷

Bir defasında da şöyle söyler: "Hazrec ve Evs kabilelerinden olan münafıkların isimlerini öğrenmek isteyen kimse *Ensâbu'l-Eşrâf* kitabının birinci cildine baksın. Tam on sayfa, 274'den 283'e kadar bunların isimleriyle doludur."⁸

Şunu da sözlerine ilave eder: "Cumhurun sahabenin tamamını adil kabul edip, diğer raviler hakkında uyguladıkları cerh ve tadili bunlar hakkında uygulamayıp hepsinin hatadan, yanılmadan ve unutmadan beri olduklarını söylemelerine rağmen, sahabenin tamamı mutlak olarak adildir diye kabul etmeyen muhakkik alimler de vardır. Bunlar Allame el-Mukbilî'nin dediği gibi 'sahabenin çoğu adildir ancak hepsi değildir' demişler, başkaları için söz konusu olan hata, unutma ve yanılma hali hatta nefse uyma onlar için de söz konusudur demişlerdir. Onlar bu görüşlerini sahabenin de insan olduğunu, beşer tabiatı için söz konusu olabilecek durumların ashab için de geçerli olduğunu söyleyerek takviye etmişlerdir. Hatta onların önderi ve Allah Teâlâ'nın kendisini seçip "Allah peygamberliğini vereceği kimseyi daha iyi bilir"⁹ buyurduğu zat ta (as) şöyle demektedir: "Ben bir beşerim. İsbet te ederim hata da ederim."¹⁰ Bu muhakkik alimler, Hz. Peygamber zamanındaki münafıklar ve yalancıların çoğunun Rasûlüllah Refik-i A'lâ'ya çıktıktan sonra dinlerinden döndüklerini söyleyerek görüşlerini kuvvetlendirmektedirler..."¹¹

Ebû Reyeye daha sonra bu sözlerine birkaç rivayet ekler. Bunlardan birisi de Muslim'in rivayetidir: "(Kıyamette) ashabımdan bir grup insan (havuzun başında) benim yanıma gelecekler. Onları tanıyacağım ama alıp götürülecekler. Ben ise bu durum karşısında onlar benim ashabım diyeceğim. Allah Teâlâ da şöyle buyuracaktır: Onların senden sonra neler icad ettiklerini sen bilmiyorsun."¹²

Bu şekilde düşünenlerin görüşlerini ve delillerini aşağıdaki başlıklarda toplamamız mümkündür:

⁵ Bkz. 9/et-Tevbe, 61.

⁶ 9/et-Tevbe, 95.

⁷ Ebû Reyeye, a.g.e., s. 326.

⁸ Ebû Reyeye, a.g.e., s. 332.

⁹ 6/el-En'âm, 124.

¹⁰ et-Tirmizî, es-Salât, 110.

¹¹ Ebû Reyeye, a.g.e., s. 326-7.

¹² Ebû Reyeye, a.g.e., s. 327. Hadis için bkz. Muslim, el-Fedâil (43), bâbu isbâti havzi nebiyyinâ... (9), rakam: 40.

1-Sahabenin tamamının adil olduğuna inanmak cumhurun sözüdür; el-Mukbilî, Ahmed Emîn, Tâhâ Huseyin ve Ebû Reyve gibi muhakkiklerin sözü değildir.

2-Sahabenin tamamının adil olduğuna inanmak Kur'ân-ı Kerîm'de varid olan ashabı yeren ayetlere ters düşmektedir. Çünkü sahabenin içinde münafıklar, yalancılar ve Rasûlüllah'a (as) eziyet edenler vardı. Hatta Kur'ân'da el-Munafikûn adıyla bir sure vardır.

3-Sahabîler kendilerini tenkid ve cerh etmekten uzak görmüyorlardı. Nitekim birbirlerini tekfir etmişler, yalanlamışlardır. Öyleyse onların kendileriyle ilgili kabul etmediği bir şeyi biz niye onlar hakkında kabul edelim.

4-Böyle bir inanç beşer tabiatıyla çatışmaktadır. Çünkü onlar da insandı. Başkaları için söz konusu olabilen, insan tabiatından kaynaklanan hata, unutma, nefse uyma ve benzeri durumlar ashab için de söz konusu olabilir. Hem biliyoruz ki Rasûlüllah (as) bir beşerdi ve şöyle buyurmuştu: "Ben bir beşerim. İsbet te ederim hata da ederim."

Onların bu görüşlerini ve delillerinin ne kadar kuvvetli olduğunu değerlendirmek için bu noktaları sırasıyla ele alalım:

II-BİRİNCİ TENKİDİN TAHLİLİ:

Sahabenin tamamının adil kabul edilmesinin muhakkik alimlerin görüşünün olmadığı.

A-Sahabenin adaleti ve bu görüşte olanlar:

Hiç şüphe yok ki sahabenin tamamının adil olduğuna inanmak dört büyük imam Ebu Hanîfe, Mâlik, eş-Şâfiî ve İbn Hanbel ile el-Buhârî, Muslim, Ebû Davud, en-Nesâî, et-Tirmizî, İbn Maîn, İbnü'l-Medîni, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, İbn Teymiyye gibi hadisçilerin tamamı dahil olmak üzere cumhurun sözüdür. Kısacası ehli sünnet ve'l-cemaat alimlerinin tamamı bu görüştedir. Ümmetin selef alimleri ve müteahhirîn alimlerinin tamamı bu kanaattedir. Eğer bu insanlar muhakkikler değilse muhakkik alimler kimlerdir o halde?

Evet, ümmet-i İslamiyyenin cumhuru Mutezile'ye¹³, Hâricîler'e¹⁴, Râfîzîler'e ve diğer fırkalar ile Mutezilî el-Mukbilî'ye, müsteşriklerin görüşlerini aşırıp kendisine mal eden Tâhâ Huseyin'e¹⁵, Doktor Ali Hasan Abdulkâdir'e "uygun gördüğün müsteşriklerin sözlerini yaymak için başvuracağın en münasip yol, bu sözü açıkca onlara nisbet etmeden, kendi araştırmamış gibi insanlara (Ezher alimlerine) sunmandır. Yalnız böyle yaparken bu görüşüne ince bir elbise giydir ki ona tutmaları onları endişelendirmesin. Nitekim *Fecru'l-İslâm* ve *Duha'l-İslâm*'da ben böyle yaptım" diyerek yol gösteren Ahmed Emîn'e¹⁶, keza sünnetin yüksek burcunu yıkmaya çalışan, sonra da acaip bir şekilde yaptığının sünnet savunması olduğunu iddia eden Ebû Reyve'ye de¹⁷ muhalefet etmişlerdir. Her ne surette olursa olsun, cumhura muhalefet edenlerin sabit olan bir delili yoktur. Onların şüphelerinin reddi aşağıda gelecektir.

B-Sünnet ve kitaptan sahabenin adil olduklarına dair deliller:

Lugat kitaplarında, Kur'ân-ı Kerîm ile sahabenin kullanımında -buradaki- adil kelimesi

¹³ Bkz. en-Nevbahtî, *Fıraku's-Şîa*, s. 13.

¹⁴ Bkz. en-Nevbahtî, *Fıraku's-Şîa*, s. 14.

¹⁵ Tafsilatı için bkz. er-Râfiî, *Tahte Râyeti'l-Kur'ân*.

¹⁶ Bkz. es-Sibâî, *Sunne*, s. 238.

¹⁷ *Edvâ'a* bkz.

razı olunmuş (kabul edilmiş, hoşnud olunmuş) manasına gelmektedir.¹⁸ Razi olmak (hoşnud olmak) ise nisbî birşey olup zaman ve mekanın değişmesiyle değişir.

Sahabenin tamamı ise Allah Subhânehu ve Teâlâ katında razı olunmuş insanlardır.

1-Kur'ân-ı Kerîm'de sahâbe-i kirâmın övülmesi:

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

- a) "Sizler insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden... hayırlı bir ümmetsiniz."¹⁹
- b) "Böylece sizi insanlara şahid ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şahid ve örnektir."²⁰
- c) "Kendileri savaşta yara aldıktan sonra Allah ve peygamberin çağrısına koşanlara, hele onlardan iyilik edip sakınanlara büyük ecir vardır."²¹
- d) "Rahmetim herşeyi kaplamıştır; bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara, zekat verenlere, ayetlerimize inananlara... yazacağız."²²
- e) "İyilik işlemekte önde olanlar, karşılıklarını almakta da önde olanlardır. Naîm cennetlerinde Allah'a ençok yaklaştırılmış olanlar işte bunlardır."²³
- f) "Ey peygamber! Allah'ın yardımını sana ve sana uyan müminlere yeter."²⁴
- g) "Daha önceden Medine'yi yurd edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler, kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar. Nefsinin tamahkarlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir."²⁵
- h) "İçinizden Mekke'nin fethinden önce sarfeden ve savaşan kimseler, daha sonra sarfedip savaşan kimselerle bir değildiler, berikiler daha üstün derecededirler. Allah hepsine cenneti vaad etmiştir. Allah, işlediklerinizden haberdardır."²⁶
- i) "Ey Muhammed! Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek el verirlerken, and olsun ki hoşnud olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiş, yakın bir zafer bahşetmiştir."²⁷
- i) "İyilik yarışında önceliği kazanan muhacirler ve ensar ile, onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnud olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnuddurlar."²⁸
- j) "And olsun ki, Allah, sıkıntılı bir zamanda bir kısmının kalbleri kaymak üzere iken Peygamber'e uyan muhacirlerle ensarın ve Peygamberin tevbelerini kabul etti. Tevbelerini, onlara karşı şefkatli ve merhametli olduğu için kabul etmiştir. Savaştan geri kalmış üç kişinin

¹⁸ Bu makalenin bulunduğu kitabın 23. sayfası ve devamına bkz.

¹⁹ 3/Al-u İmran, 110.

²⁰ 2/el-Bakara, 143.

²¹ 3/Al-u İmran, 172.

²² 7/el-A'râf, 156.

²³ 56/el-Vâkıa, 10-2.

²⁴ 8/el-Enfâl, 64.

²⁵ 59/el-Haşr, 9.

²⁶ 57/el-Hadîd, 10.

²⁷ 48/el-Feth, 18.

²⁸ 9/et-Tevbe, 100.

tevbesini de kabul etmiştir...."29

Son zikrettiğimiz ayetler Tebuk gazvesine işaret etmektedir. Bu gazve Rasûlüllah'ın en son gazvelerinden birisidir. Muhacir ve ensarının tamamı bu savaşa katılmış, Medine'de sadece acizler, vazifeli olanlar ve münafıklığı maruf kimseler ile tembellik yapanlar geri kalmıştır. Tembelliklerinden geri kalanları Kur'ân-ı Kerîm zikretmektedir.

Durum ne şekilde olursa olsun, Medinelilerin kahir ekseriyeti bu gazveye iştirak etmiş, Allah Teâlâ ashâbın tamamının tevbelerini kabul etmiş ve onlardan razı olmuştur. Aynı şekilde Bedir savaşına katılanlar ile Rıdvan beyatında bulunanlardan da razı olmuştur. Bu insanlar Allah yanında olduğu gibi Rasûlüllah nezdinde de razı olunmuş idiler. Bu sebeptendir ki, Allah Rasûlü şöyle buyurmuşlardır: "Ashabıma sövmeyin. Nefsim kudretinde olan Allah'a and olsun ki, sizden biri Uhud dağı miktarınca altın tasadduk etse onların bir müdlük³⁰ veya yarım müdlük sevabına ulaşamaz."³¹

Bu mana etrafında başka pekçok hadisler vardır. Bundan dolayı el-Hatîb el-Bağdâdî (463/1071) şöyle demiştir:

"Bu mana etrafındaki rivayetler çok fazladır. Ayrıca bunlar bu hususla ilgili Kur'ân'daki naslara da mutabıktır. Hepsi de sahâbenin temiz, adil ve nezih insanlar olduklarını ortaya koymaktadır. Ashâbın iç durumlarına vakıf olan Allah Teâlâ'nın onların adil olduklarını belirtmesi yanında artık hiçbir sahâbî adil olduğunun ispat edilmesine muhtaç değildir. Onların hepsi bu hal üzere adildir fakat içlerinden biri günah işlemek gayesiyle bir iş işler ve bunun tevil imkanı olmazsa bu durumda onun adaletinin düştüğüne hükmedilir. Ancak Allah onları böyle bir durumdan beri kılmış, bu tip birşeyden korumuştur. Adil olduklarına dair gerek Allah Teâlâ'dan ve gerekse Rasûlünden zikrettiğimiz bu naslardan birşey varid olmasaydı bile içinde bulunmuş oldukları durum: hicretleri, cihadları, dine yardımcı oluşları, canlarını ve mallarını Allah yolunda feda etmeleri, din uğrunda çocuklarını ve babalarını dahi öldürmekten çekinmemeleri, din için karşılıklı birbirlerine nasihatta bulunmaları yanında imanlarının ve yakînlerinin kuvvetli oluşu onların adil olduklarına hükmetmeye, nezih insanlar olduklarına inanmaya yeterli olurdu. Hem ashâb kıyamete kadar onları adil kabul edip temize çıkaranların tamamından daha üstün insanlardır."³²

Zaten vaktada da peygamberleriyle böyle bir minval üzere bulunan ve sahabe-i kiram gibi üzerlerine düşen vazifeleri yerine getiren bir ümmet bulunmamıştır. (Allah hepsinden razı olsun).

Bundan dolayıdır ki İbn Hibbân (354/965) onların hepsinin adil olduklarına ve cerh edilmeyeceklerine dair delil getirerek şöyle demektedir:

"Bir kimse 'sen niye sahâbeden sonrakileri cerh ettin de onları cerh etmeye yanaşmadın? Çünkü sahâbilerden sonraki muhaddislerde söz konusu olduğu gibi, Rasûlüllah'ın ashâbı için de unutmama ve hata söz konusu olabilir' dersen ona şöyle cevap verilir: Allah Teâlâ Rasûlüllah'ın ashâbının derecelerini insana güveni yaralayan hususlardan tenzîh etmiş, noksan yönlerden korumuş ve kendileriyle yol bulunan yıldızlar gibi yapmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle

²⁹ 9/et-Tevbe, 117.

³⁰ Değişik miktarlarda kabul edilmekle beraber 0.530 veya 1.06 litre. Bkz. Davudoğlu, *Şerh*, II/529.

³¹ Muslim, *Fedâilu's-Sahâbe* (44), bâbu tahrîmi sebî's-sahâbe (54), rakam: 221.

³² el-Hatîb, *Kifâye*, s. 66-7.

buyurmaktadır:

'Doğrusu İbrahim'e en yakın olanlar, ona uyanlar, bu peygamber Muhammed ve inananlardır. Allah inananların dostudur.'³³ Yine şöyle buyurmaktadır: 'Allah'ın peygamberini ve onunla beraber olan müminleri utandırmayacağı o gün...'³⁴ Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde utandırmayacağını haber verdiği, hanîf İbrahim'in dinine tabi olduklarına şahadet ettiği kimseleri yalancılıkla cerh etmek caiz olmaz. Çünkü alemlerin rabbinin 'Allah'ın peygamberini ve onunla beraber olan müminleri utandırmayacağı o gün...' buyurması ardından Nebî (asv)'in 'kim benim adıma bilerek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın'³⁵ buyurması ve bu hadisleriyle Allah'ın kıyamet gününde utandırmayacağını belirttiği kimseleri kastedip onların cehenneme gireceklerini murad etmesi muhaldir. Bilakis bu hadisteki hitab sahabeden sonrakiler için söz konusudur. Vahyin inişine şahid olan ve Rasûlullah ile beraber bulunan kimseyi cerh etmek helal olmaz zira onları kadh etmek imana ters düşer. Ashâbdan birisine noksanlık izafe etmek fıskın tâ kendisidir. Çünkü onlar Rasûlullah efendimizden sonra, hevasından konuşmayan, konuştuğu kendisine indirilmiş vahy olan zatın (asv) hükmüyle, dönem olarak insanların en hayırlılarıdır. Hem Allah Teâlâ'nın kendisini tebliğ etmeye memur kıldığı, dini emanet olarak bıraktığı ashabının cerh edilmemesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber risaletle gelen hususları onlara emanet edip, hazır bulunanların bulunmayanlara ulaştırmasını istemiştir. Bu da, onun nezdinde ashabın doğru kimseler, şahidliklerinin hak olmasındandır. Durum böyle olmamış olsaydı, kendisinde gördüklerini sonrakilere tebliğ etmelerini istemezdi. Onlara güvenmemesine rağmen tebliğ etmelerini isteseydi bu risalete zarar veren bir durum olurdu. Bu sebeple Rasûlullah'ın adil olduklarını belirttiği kimselere şeref olarak bu yeter. Sahabeden sonrakiler ise böyle değildir. Çünkü sahabi kendisinden sonraki kimseye müşahede ettiklerini tebliğ ettiğinde aktarılan kimsenin münafık, bidat ehli sapık kimse olup insanlardan bazılarını sapıtmak için hadiste kısaltmaya gitmesi veya ilavede bulunması ihtimali vardır. Bundandır ki, biz bunlarla sahabeyi birbirinden ayırdık. Çünkü Allah Teâlâ sahabeyi bidat ve dalalet eksikliğinden muhafaza buyurmuştur."³⁶

Öyleyse, sahabenin tamamı Allah ve Rasûlullah katında razı olunmuş kullardır. Bu sebeple, şeksiz şüphesiz onların tamamı için adildirler ifadesini kullanmak mümkün olmaktadır.

III-İKİNCİ TENKİDİN TAHLİLİ:

Sahabenin adil olduğuna inanmak münafıkların, yalancıların, ifk iftirasına katılanlar gibi büyük günah işleyenlerin mevcudiyetiyle çelişmektedir. Ayrıca başkaları da var ki Rasûlullah onlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "(Kıyamette) ashabımdan bir grup insan (havuzun başında) benim yanıma gelecekler... (Bunu görünce, benden sonra başka yola sapan) uzak olsun, uzak olsun diyeceğim."³⁷ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de el-Munâfikûn adıyla onları zemmeden bir sure nazil olmuştur.

³³ 3/Al-u İmrân, 68

³⁴ 66/et-Tahrîm, 8

³⁵ el-Buhârî, el-İlm (3), bâbu ismi men kezebe ale'n-Nebî (38), rakam: 107.

³⁶ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, 1/34.

³⁷ Muslim, el-Fedâil (43), bâbu isbâti havzi nebiyyinâ... (9), rakam: 26, 29.

A-Tenkidin cevabı:

1-Kur'ân'da el-Mu'minûn sûresi de var:

Bu sure yanında Kur'ân-ı Kerîm'de el-Mu'minûn adıyla bir sure, ayrıca onları medheden pekçok ayet nazil olmuştur.

2-el-Munâfikûn sûresi münafıkları yermektedir:

İkinci olarak: el-Munafikûn suresi ve diğer ayetler münafıkları zemmetmek için nazil olmuştur. Yoksa sahabeyi zemmetmek için değil. Münafıkları sahabeden sayan hem kimdir ki? Sahabe ile ilgili kitap telif edip te münafıkları bu kitaplarında sahabe olarak zikreden kimmiş? el-Buhârî (256/870), İbn Mende (395/1005), İbn Abdilber (463/1071), İbnu'l-Esîr (630/1233) veya İbn Hacer (852/1448) onları zikretmiş midir?

Ebû Reyeye sahâbînin tarifini yapmış ve şöyle demiştir: "el-Buhârî, Nebi'yle beraber bulunan veya onu gören müslüman, sahâbîdir demiştir."³⁸ Peki bu tarife münafıklar girer mi?

Bir kimse şöyle diyebilir: "Bu münafıklar zahiren kendilerini müslüman gösteriyorlardı. Bu sebeple müslüman olarak kabul ediliyorlardı. Çünkü onlar Nebi ile beraber yaşamışlar ve sahabenin arasına katılmışlardı. Nifaklarını gizlemişlerdi, peygamber dışında onların durumunu bilen yoktu."

3-İslam toplumunda münafıkların mevcudiyeti sebebiyle sahabenin tamamının adil sayılmasına itiraz edilmesi ve bu itiraza cevap:

Münafıklar Nebi nezdinde bilinmekteydi. Aynı şekilde sahabe nezdinde hem bizatihi, hem de vasıflarıyla bilinmekteydiler.

Çünkü Kur'ân-ı Kerim münafıkların hareketlerini, duruşlarını hatta kalplerindeki bozuk düşünceleri bile açıklamıştır. Zaten Ebû Reyeye'nin kendisi de Kur'ân'da zikredilen münafıkların bazı alametlerini belirtmektedir. O şöyle demektedir: "Şimdi sizlere sadece Tebuk gazvesindeki durumlarını, yaptıklarını, münafıklıklarının alametini (bazı ayetler ışığında) sunacağım:... Mümin olanlardan böyle bir şey sudûr etmezken cihaddan geri kalmak için izin istemeleri..³⁹ Onlardan bazılarının Rum kadınlarının güzelliği nedeniyle fitneye düşebileceği korkusuyla mazeret beyan ederek geri kalmak için Nebi'ye mazeret beyan etmeleri."⁴⁰

Fakat bu ve Ebû Reyeye'nin Kur'ân-ı Kerîm'den zikretmiş olduğu münafıklara ait diğer sıfatlar esasında ona karşı delildir. Çünkü böylesine kötü sıfatlarla muttasıf olanlar bu temiz toplumda bilinen insanlardı. Zira sahabe-i kiram Tebuk gazvesinden kimlerin geri kaldığını, Rum kadınlarının güzelliği nedeniyle nefsinin fitneye düşmesini öne sürerek mazeret beyan edenleri ve diğerlerini biliyordu.

Vakıa, biz bu şahısları bizatihi tanımak imkanına sahip değiliz, çünkü şu an bizlerin önünde değiller ancak sahabe onları gürüyor ve Kur'ân-ı Kerîm'in nuru ışığında bizzat tanıyorlardı. Tebuk gazvesinden geri kalan üç kişiden birisi olan Ka'b bin Mâlik hadisi de bunu teyid etmektedir. O şöyle demektedir: "Rasûlüllah (orduyla beraber) ayrıldıktan sonra insanların arasına çıkıp dolaştığımda, içlerinde nifak damgası üzerine vurulmuşlar ile Allah Teâlâ'nın mazur

³⁸ Ebû Reyeye, *Edvâ*, s. 314: el-Buhârî, Fedâilu Ashâbi'n-Nebi (62), bâbu fedâili ashâbi'n-Nebi (1), bab başlığından naklen.

³⁹ Bkz. 9/et-Tevbe, 44.

⁴⁰ Bkz. 9/et-Tevbe, 49. Ebû Reyeye, a.g.e., s. 329-332.

gördüğü zayıf kimseler dışında kimseyi görmemek beni çok mahzun ederdi."⁴¹ Öyleyse, münafıkların bilindiği şüphe edilmeyen hususlardandır. Zaten bunlar kendine özgü ortamlarında ayrı olarak yaşayan sayıca az ve hakir kimseler idiler.

Şimdi bu söz Huzeyfe'den gelen rivayet ışığında değerlendirildiğinde insana karışık gelebilir. (Malum olduğu üzere) Rasûlullah ona münafıkların isimlerini vermişti. Hz. Ömer de kendisinin isminin onlar arasında bulunup bulunmadığını Huzeyfe'ye sormuştu. Hazret-i Ömer Huzeyfe'yi cenaze namazlarında takip ediyor, Huzeyfe ölen kişinin cenaze namazını kılınca Hz. Ömer de kılıyor, kılmadığı takdirde o da kılmıyordu.

Bu işkâli kaldırmak için şöyle dememiz mümkündür: Bu Hazret-i Ömer'in dininin kemâlâtına işaret eden çok ince bir hassasiyettir. Çünkü onun imanı hakkında şüphe ettiğini söylememiz mümkün değildir. Zira o kendisinin mümin olduğunu hakke'l-yakîn bilmekteydi. Ayrıca kendisi sâdik-ı ma'sûm olan zatın diliyle cennetle müjdelenen on sahâbîden birisidir.⁴²

Münakaşa açısından, bazı münafıkların belli olmadığını bunları sadece Huzeyfe'nin bildiğini kabul etsek bile, böyle bir durumda dahi Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i nebeviyye münafıkların vasıflarını bizlere açıklamaktadır. Hadis rivayetiyle bilinen sahabiler üzerine bu sıfatları tatbik ettiğimizde kolayca hüküm verebiliriz. Çünkü sahabeyi anlatan kitaplarda geçen bu maksada yönelik bilgiler yeterlidir. Buradan bizlere aşikar olmaktadır ki; Ebû Reyeye'nin "Hazrec ve Evs kabilelerinden olan münafıkların isimlerini öğrenmek isteyen kimse *Ensâbu'l-Eşrâf* kitabının birinci cildine baksın. Tam on sayfa, 274'den 283'e kadar bunların isimleriyle doludur"⁴³ sözünden anlaşılmanın hılafına münafıklar çok değildiler.

a) Vakıada, onun bu sözü sadece bir saptırmadır. Çünkü sözüne bakılırsa 500'den aşağı insan ismi geçmemektedir sanılır. Zira matbu olan bir kitabın on sayfası takriben 250 satır ihtiva etmektedir. Her satırda iki isim geçse bu durumda zikri geçen zevatın sayısı 500 civarında olur. Oysa el-Belâzurî'nin (279/893) zikrettiği münafık sayısı 40 civarındadır. Medine'de kırk, yahut elli veyahut yüz tane münafık olduğunda, bunlar sahabenin gölgesi altında gizlenmesi mümkün müydü ? Hele de sahabe nezdinde münafıkların sıfatları bilindikten sonra.

b) İkinci olarak: Münafıkların bu sıfatlarını binlerce ve yüzlerce hadis rivayet etmiş bulunan en çok rivayet eden sahabilere tatbik edelim.⁴⁴ Bunlar şu kimselerdir:

Ebu Hureyre 5374 hadis rivayet etmiştir.

İbn Ömer 2630 hadis rivayet etmiştir.

Enes bin Mâlik 2286 hadis rivayet etmiştir.

Aişe 2210 hadis rivayet etmiştir.

İbn Abbas 1660 hadis rivayet etmiştir.

⁴¹ el-Buhârî, el-Meğâzî (64), bâbu hadîsi Ka'b'ibni Mâlik... (79), rakam: 4418.

⁴² Bkz. Muslim, el-İmân (1), bâbu beyânî'l-vesvese... (60), rakam: 209. Burada Ebû Hureyre'nin şu rivayeti geçer: "Ashabından bazı kimseler Nebî'ye gelip sordular: 'İçimizden öyle şeyler geçiyor ki bunları söylemek bize çok ağır geliyor.' Bunun üzerine Rasûlullah 'böyle birşeyi gerçekten hissediyor musunuz' diye sorar. Onlar da evet deyince 'işte bu sarahaten imanın ta kendisidir' buyurur.

⁴³ Ebû Reyeye, Edvâ, s. 332.

⁴⁴ Sahabeden hadis rivayet eden herkesi, bu sıfatlara ne derece uyduklarını öğrenmek için incelemek mümkündür. (Onları bundan tenzih ederiz). Fakat konuyu uzatmamak için çok rivayet eden sahabîlerle yetindim.

Cabir bin Abdillâh 1540 hadis rivayet etmiştir.
Ebu Saîd el-Hudrî 1170 hadis rivayet etmiştir.
İbn Mes'ûd 848 hadis rivayet etmiştir.
Abdullah bin Amr 700 hadis rivayet etmiştir.
Ömer bin el-Hattâb 535 hadis rivayet etmiştir.
Ali bin Ebî Tâlib 536 hadis rivayet etmiştir.
Ummu Seleme 378 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Mûsâ el-Eşarî 360 hadis rivayet etmiştir.
el-Berâ bin Âzib 305 hadis rivayet etmiştir.
Ebû Zer el-Ğifârî 281 hadis rivayet etmiştir.⁴⁵

Bu sahabilerin hayat hikayeleri yaşamlarının anlatıldığı kitaplarda mufassal olarak bulunmaktadır. Dileyen bu kitaplara baksın ve münafıkların sıfatlarını onlar üzerine tatbik etsin ancak hüsrânla geri dönecektir. Çünkü bu ravilerin büyük ekseriyeti muhacirîndendir. Nifak ise Medineli ve diğer Araplardan az bir toplulukta söz konusu olmuştur. Bunlar ise Rasûlüllah'tan sonra dinlerinden irtidat etmemişler, onun yolundan sapmamışlardır ki "senden sonra onların neler icad ettiklerini bilmiyorsun" hadisiyle delil getirilsin.

Bu açıklamalardan sonra; bu delille sahabenin içinde münafıklar var diye sahabeye ta'n etmeye atılanlar Allah Teâlâ'nın kitabında onların nasıl bir hayat sürmüş olduklarını niçin okumamaktadırlar? Zira kitap kesinlikle batıl birşey zikretmez. Biz sahabeyi öven, onları medheden, Allah'ın onlardan razı olduğunu beyan eden sarîh ve açık Kur'ânî ayetleri daha önce zikretmiştik.⁴⁶

4-Faraziyelerle hüküm yürütülmez:

İlave ediyor ve diyorum ki: Hiç şüphe yok ki, Rasûlüllah hayattayken özellikle de Medine devrinde münafıklardan bir grup mevcut idi. Şimdi münafıkları diğerlerinden ayırt etmenin mümkün olmadığını farz edelim. Durum böyle olsa bile; münafık kimselere dünyada, gerek lehlerine ve gerekse aleyhlerine olsun müminlerle ilgili hükümler uygulanmaktadır.

Münafıkların yahudilerden ve hristiyanlardan kötü oldukları ve cehennemden en alt tabakasında olacakları şüphe götürmeyen hususlardan bir tanesidir. Bununla beraber, yahudilere, hristiyanlara ve müşriklere haram kılındığı gibi onlara müslüman hanımların verilmesi haram kılınmamıştır. Keza Nebi "müslüman kafire mirasçı olmaz"⁴⁷ buyurmasına rağmen, bunların müslüman çocukları münafık babalarına mirasçı olurlar. İşte burada ortaya çıkmaktadır ki, bu kimseler dünyada hükümler açısından müslüman olarak kabul edilmektedir. Burada iki noktayı daha ilave etmek istiyorum:

a) Kanunlar yapılırken ve nizamlar düzenlenirken sifira yakın derecedeki sorunlara bakılmaz. Eğer bir toplumda polis ve zabıta teşkilatı bulunmamasına rağmen suçlar az oluyor, nüfusu beş milyon olan bir toplumda hırsızlık senede bir kere meydana geliyorsa, böyle bir durumda sırf hırsızlığı önlemek için binlerce polisi görevlendirmeye gerek yoktur.

⁴⁵ Bkz. İbn Hazm, *Cevâmiu's Sîre*, s. 275-7: Bakî bin Mahled'den (276/889) nakille. Bu rakamlar hadislerin sayısını ifade etmemekte bilakis hadislerin tarihlerini ve senedlerini ifade etmektedir. Gerçekte rivayet ettikleri hadislerin sayısı bu rakamlardan çok azdır.

⁴⁶ Bu makaledeki "Kur'ân-ı Kerîm'de sahabé-i kirâmın övülmesi" bölümü.

⁴⁷ el-Buhârî, el-Hac (25), bâbu tevrîsi dûri Mekke... (44), rakam: 1588.

Keza yüzölçümü milyonlarca metrekare olan fakat üzerinde az bir insan topluluğunun yaşadığı ve mahdut sayıda arabanın bu kadar geniş alan üzerinde bulunduğu bir ülkede, otoların geçiş trafiğini aydınlatma ve levha işaretleriyle düzenlemek akıl zayıflığındandır.

Geniş topraklı bir ülkede fabrikalar bulunmasa ve bir insan bu ülkenin bir yerinde fabrika kurmayı düşünse, bizim bu insandan Amerikan nizamnamesindeki şartlara uymasını isteyip fiyatı çok yüksek, havayı kirletmeyecek özel makinaları kurmasını istememiz de aynı şekilde akıl za'fiyetindedir. Bildiğimiz gibi, böyle bir şartı koşmak ilerlemiş sanayi toplumları için zaruri ve hayati gerektir. Çünkü bu fabrikalar havanın kirlenmesi ile tüm beşer hayatını tehdit eder hale gelir.

Peki bunun manası şu mudur: Amerika'da bulunan fabrika havayı kirletir ama aynı fabrika Afrika kıtasında bulunduğu zaman kirletmez. Bu sorunun cevabı, hayırdır. Havanın kirlenmesi burada da orada da aynıdır ancak bir yerde hayatı tehdit ederken diğer tarafta etkisi görülmez. Bundan dolayı bu tip sert uygulamalara gidilmez çünkü bu, meseleyi çözmekten ziyade sorun çıkarır.

Buna göre, müminler topluluğu sahabenin içinde münafıklar var olsa bile sayıları diğerlerine oranla çok az idi. Çünkü mümin olan sahabilerin sayısı onbinlerce hatta yüzbinlerce hata daha da fazla idi. Bu sebeple kaideleri koyarken münafıkların bulunuşunu göz önünde bulundurmamayı, rivayetlerin naklinde tüm sahabenin adaleti hususunda şüphe uyandırmayı ve onları ta'n etmeyi gerektiren bir sebep yoktur.

Aynı gerekçe bazı özel hatalar ve sürçmeler için de söylenebilir. Çünkü bu tür olaylar azdır, yüzde bir seviyesine bile varmamaktadır. Böyle cüz'î hadiseler hesaba bile katılmaz. Nitekim selef "az yok hükmündedir" demişlerdi. Zira ashabın takva ve salah üzere buldukları, konuşmalarının doğru olduğu üzerinde galebe-i zan hasıl olmuştur. Ve burada bize gerekli olan bu meseleye hayattaki vakıa gözlüğüyle bakmaktır.

b) İslam hayaldeki vehimler dünyasında yaşayan felsefi, akli bir din değildir. Bilakis hayatla tam tamına içiçe olan, bizzat yaşanan amelî bir dindir. Bundan dolayı da sadece akidede tam yakîn ister. Tevhid, risalet, ahirete iman ve diğer inanca taalluk eden hususlar gibi. Akideye taalluk eden hususlarda durum böyleyken hayatın diğer vechelerinde zann-ı galip yeterli olur. Sadece İslam işlevini zann-ı galible yürütmemektedir bilakis dünyanın tamamı bu kaide üzerinde durmaktadır. Çünkü bizler herşeyde yakîni ve yakînle amel etmeyi istersek güven duygumuzu hatta hayatın tadını bile kaybederiz.

Bunu izah için meseleyi açayım: Çocuklar babalarına nisbet edilmektedir. İnsanlar da hanımlarından doğan evlatlarını çocukları kabul etmektedirler. Fakat bizler bu meseleye sadece akıl zaviyesinden baktığımız zaman falancanın filancanın babası olduğuna veya da filancanın falancanın oğlu olduğuna dair hangi aklî delile sahibiz?

Eşlerden bazılarının hıyaneti mümkün değil midir? Zaten bunların mevcudiyeti bazan müşahede edilmektedir de.

Hemşirenin doğumevinde birinin çocuğunu diğerine vererek hata etmesi mümkün değil midir? Zira bu da nadiren olmaktadır.

Şimdi az olan bu hadiseler sebebiyle insanlar babaları, anneleri ve çocukları hakkında şüphe ederler mi? Biz sadece aklî ihtimali, az bulunan durumu bu meselelerde uygulamaya kalktığımız zaman, hayatın tadı hiç kalır mı? Kişinin önüne konulan yemeğin temizliği hususunda şüphe etmesi mümkün değil midir? Onda zehir bulunması ihtimali yok mudur?

Çünkü bizler gazetelerde zehirlenme ve zehirle ölme olaylarını okumaktayız. Bu sebepten dolayı her yiyecek ve içeceğin zehirli olduğunda şüphe etmemiz münasip olmaz mı? Zira bizlerin yakînî olarak bunlarda zehir bulunmadığına dair bir bilgimiz yoktur. Böyle bir durumda bunlardan son derece uzak durmamız gerekir. Peki yemek içmekten kaçındığımızda birkaç gün sonra bizim akıbetimiz nice olur?

Tüccar yıllara dayanan tecrübesi ışığında müşterisiyle alışverişte bulunur ve ona yazmadan, şahitler bulunmaksızın borçla mal verir. Çünkü onun nazarında müşterisi doğru ve emin bir kişidir. Müşterisinin böyle biri olduğunu, onlarca yıldır onunla yaptığı alışverişler göstermektedir. Fakat buna rağmen, mesela onlarca yıl dürüst alışveriş yaptıktan sonra aklen müşterinin yalan söylemesi mümkündür. Peki bu aklî ihtimal -bilakis çok az söz konusu olan bu ihtimal- sebebiyle biz insanların tamamı hakkında şüphe eder miyiz, onlarla sadece kaydederek ve şahitlere dayalı olarak mı alışverişte bulunuruz? Ben bunu, -alimler bir tarafa- akıllı insanların dahi muvafık göreceği birşey olacağına inanmıyorum.

Buradan ortaya çıkmaktadır ki, bizler menfi veya müspet, zann-ı galibin oluşmasının ışığı altında muamele yapıp tasarrufta bulunuyoruz. Oysa zann-ı galibin oluşturduğu bilginin hılafına bir durumun olması aklen ihtimal dahilindedir.

Sadık ve sağlam olan ravinin herhangi bir hadisin rivayetinde hata ettiği bizim nezdimizde kati olarak sabit olduğunda, -tüm şika ravilerin rivayetleri bir tarafa- bu o kimsenin diğer tüm rivayetleri hakkında şüphe etmeyi gerektirmez. Çünkü bizlerin bu rivayetlerin tamamını atmamız hayatın kanunlarına terstir. Eğer biz, bazı raviler ile rivayetleri hakkında şüphe söz konusudur, bu sebeple aynı şüphe tüm raviler ve rivayetleri için de söz konusu olur, bu yüzden rivayetlere güvenemeyiz dersek, hiç şüphe yok ki bu aklî bir ihtimaldir, sadece aklî bir neticedir ama bir sebep veya bağla hakikat dünyasına inmemektedir.

Buna göre, Nebî'nin kasedettiğini anlamakta veya rivayeti doğru olarak ezberleyip korumakta hata etmesi mümkün olduğu deliline dayanarak, herhangi bir sahabi bir hadisi tek başına rivayet ettiğinde, bu bir karışıklığa, -ta'n etmek bir tarafa- onun hakkında şüphe etmeye sebebiyet vermez.

Hadis bu menfi zaviyeden düşünülmez, bilakis bizler asıl olan durumu göz önüne alırız. O da rivayetin doğru olduğudur. Eğer herhangi bir hadiste hata ortaya çıkarsa bu hadis terk edilir ancak bu rivayet sebebiyle aynı sahabinin ta'n edilmesine müsamaha göstermeyiz.

Daha önce açıklamıştım; sahabede bulunan durum, terbiye, dini koruma ve hassasiyet hali, bundan daha önemlisi Latîf ve Habîr, beşerin yaratıcısı olan Allah Teâlâ'nın onların adil olduklarını belirtmesi, keza hem sözlü hem de ameli olarak Nebî'nin onları adil göstermesi, ashabi diğer ravilerden daha yüksek bir konuma koymaktadır. Bu sebeple diğer raviler onlara kıyas edilmez. Bilakis diğer raviler yani sahabe dışındakiler araştırmaya ve tedkike muhtaçtırlar, adil oldukları sabit olup zabtları ispat edildiği takdirde rivayetleri kabul edilir. Zira rivayetin kabulünde ölçü, adil olmak ve zabtın sağlam olmasıdır. Aslî beraat olan müslümanlık ve fasıklıktan uzaklık yeterli değildir. Çünkü nakleden kimsenin bunların yanında adil ve zabıt olması gerekir.

İbn Hacer (852/1448) şöyle der: "Adil, zabtı tam ravilerin birbirlerinden rivayet ettikleri, senedi muttasıl, muallel ve şaz olmayan ahad haberler sahîh li zâtihi'dir."⁴⁸ "Zabt düşük olursa

⁴⁸ İbn Hacer, *Şerhu'n-Nuhbe*, s. 54.

bu hasen li zâtihi'dir."⁴⁹

Buna göre, bu iki şartın mutlaka ravilerde bulunması gerekir. Allah'a hamd olsun ki bunlar sahabede vardır. Sahabeden sonrakilerden veya onlar dışındaki ravilerden, rivayetinin kabul edilmesi murad edilen her kişide bu iki şartın varlığının ispatı gerekir.

5-Bazılarının büyük günah işlemiş olmaları sebebiyle sahabenin adaletine yapılan itirazın cevabı:

Birisi şöyle demişti: "Sen nasıl olur da sahabenin adil olduğunu iddia edersin. Çünkü onların içinde müminlerin annesi Hazreti Aişe'ye (ra) iftira eden var. İftira eden ise dört şahid getirmezse Kur'ân nassıyla fasıktır. Öyleyse sahabeden iftira edenler fasıktır, adaleti kalkar. Buna göre sahabenin tamamının adil olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır."

Bu kimsenin sözünü reddetmek için deriz ki:

Allah Teâlâ iftira edenlerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahid getiremeyenlere seksener celde vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkardırlar. Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."⁵⁰ Allah Teâlâ bu ayette, söylediği şeyin doğru olduğuna delil getiremeye üç hükmü gerekli kılmıştır:

a) 80 celde vurulması.

b) Şahitliğinin ebedi olarak reddi.

c) Fasık olduğu, Allah katında ve insanlar nezdinde adil olmadığı.

Allah Teâlâ bu hükümlerden sonra şöyle buyurmaktadır: "Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır."

Alimler bu istisna hususunda ihtilaf etmişlerdir: İstisna sadece son cümleye mi dönmekte, tevbe kişinin sadece fasıklığını mı kaldırmakta, tevbe etse bile şahadeti ebedi olarak kabul edilmemeye devam etmekte midir? Yoksa ikinci ve üçüncü cümleye mi dönmektedir? (Tevbe ile şahitliği kabul edilip fasıklığı kalkar mı?)

Celde vurulmasına gelince; kişi tevbe de etse, ithamında ısrar da etse bu olup bitmiş, geçmiş bir olaydır. Bu sebeple ihtilafsız olarak celdenin sonrası için bir hükmü yoktur. İmam Malik (179/795) ve eş-Şâfiî (204/819) ile Ahmed bin Hanbel (241/855) kişi tevbe ettiğinde şahitliğinin kabul edileceğini ve fasıklık hükmünün kalkacağını benimsemişlerdir. Saîd ibnu'l-Museyyeb (93/712) ve seleften bir grup ta böyle söylemişlerdir.

İmam Ebû Hanîfe (150/767) ise şöyle demiştir: "İstisna sadece son cümleye dönmektedir. Tevbe ile kişinin fasıklığı kalkar ve ebedi olarak şahidliğinin kabul edilmemesi baki kalır." Şureyh, İbrahim en-Nehâî, İbn Cubeyr, Mekhûl, Abdurrahman bin Zeyd bin Câbir bu görüştedirler.

eş-Şa'bî ve ed-Dahhâk da şöyle demişlerdir: "Tevbe etse dahi bu kimsenin şahitliği kabul edilmez ancak iftira ettiğini itiraf ederse bu durumda şahitliği kabul edilir. Yine de en iyisini Allah bilir."⁵¹

Öyleyse, ümmetin fakihlerinin çoğu, iftira edenin tevbe etmesinden sonra şahitliğinin

⁴⁹ İbn Hacer, a.g.e., s. 62.

⁵⁰ 24/cn-Nur, 4-5.

⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, V/55-6.

kabul edileceğinde ittifak etmişlerdir. Muhaddislerin uygulamaları da, tevbe ettikten sonra iftira edilenin şahitliğinin kabul edileceğini göstermektedir. Çünkü onlar Hassân bin Sâbit'in⁵², Hamne bintu Cahş'ın⁵³ rivayetlerini kabul etmişler ve bunları kitaplarına almışlardır.

Bundan daha da önemlisi, bu görüşün doğru olduğuna Efendimiz Ömer'in uygulaması işaret etmektedir. Çünkü kendisi Hassân bin Sâbit'in mescidde şiir okumasına itiraz edince Hassân ona şöyle demiştir: "Mescidde sizden daha hayırlısı varken de ben şiir okuyordum."⁵⁴ Bunun üzerine Hazreti Ömer susmuştur.

Düşüncesi yetersiz birinin "bunların tevbe ettiklerini nereden tesbit ediyorsun" diye soruvermesi mümkündür.

Bunun sorusuna cevap sadedinde deriz ki: Bu iftira hadisesine katılmış olanlardan herhangi birisi tevbe etmemişse İslam dairesinden çıkmıştır. Çünkü Sıddîk kızı Sıddîka Aişe'nin bu iftiradan beri olduğu Alîm ve Habîr olan Allah katından gelmiştir. Kim bunun hilafını tevehhüm ederse Kur'ân-ı Kerim hakkında şüphe etmiş olur. Sahabede böyle bir durumun bulunması ise mümkün değildir.

6-Ahirette havuza gelineceği ve bazı insanların havuzdan uzaklaştırılacağına dair ki hadisi delil getirerek sahabenin hepsinin adil oluşuna itiraz edilmesi ve bu hadisin manasının izahı:

a) "... İbn Abbas'tan (ra): Rasûlüllah (sav) "sizler (kabirlerden) yalın ayak, vücudunuz çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolunacaksınız" buyurduktan sonra şu ayet-i celileyi okudu: '(Mahlukatı) -ilk yaratmaya başladığımız gibi -katımızdan verilmiş bir söz olarak- tekrar var edeceğiz.'⁵⁵ (Rasûlüllah sözüne şöyle devam etti:) Kıyamet gününde ilk giydirilecek kişi İbrahim'dir. Daha sonra ashabımdan bir grup sağa sola alıp götürülecekler. Ben bu durum karşısında 'onlar benim ashabım' diyeceğim. Bana 'sen onlardan ayrıldığından itibaren bunlar gerisin geri dönüp mürted olmuşlardır' denilecektir. Bunun üzerine ben de salih kul İsa bin Meryem'in dediği gibi diyeceğim: 'Aralarında bulunduğum müddet, üzerlerine gözcü idim. Ne zaman ki beni içlerinden aldın, üzerlerine gözetleyici yalnız sen kaldın. Zaten sen herşeye şahidsin.'⁵⁶

Muhammed bin Yusuf el-Firebrî der ki: Ebu Abdillah vasıtasıyla Kabîsa'nın şöyle dediği zikredilmiştir: Burada kastedilenler Ebubekr (ra) döneminde irtidâd edenlerdir. Ebubekr (ra) bunlarla savaşmıştır."⁵⁷

b) "...Enes bin Malik'ten: Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: "(Kıyamette) ashabımdan bir grup insan (havuzun başında) benim yanıma gelecekler. Onları tanıyacağım ama alıp götürülecekler. Ben bu durumu karşısında onlar benim ashabım diyeceğim. Allah Teâlâ da şöyle buyuracaktır: Senden sonra onların neler icad ettiklerini bilmiyorsun."⁵⁸

⁵² "Hassân bin Sâbit bin el-Munzir bin Harâm el-Ensârî... Rasûlüllah'ın şairi... el-Buhari, Muslim, Ebû Davud, en-Nesâî, İbn Mâce hadisini rivayet etmişlerdir." İbn Hacer, *Takrîb*, s. 157, rakam: 1197.

⁵³ "Hamne bintu Cahş el-Esediyye, Zeyneb'in kız kardeşi. Mus'ab bin Umeyr'in nikahındaydı... el-Buhârî el-Edebu'l-Mufred'de, Ebû Dâvud, et-Tirmizî ve İbn Mâce hadisini rivayet etmişlerdir." İbn Hacer, a.g.e., s. 745, rakam: 8567.

⁵⁴ Muslim. Fedâilu's-Sahâbe (44), bâbu fedâilî Hassân bin Sâbit (34), rakam: 151.

⁵⁵ 21/el-Enbiya, 104.

⁵⁶ 5/el-Mâide, 117.

⁵⁷ el-Buhari, Ehâdîsu'l-Enbiyâ (60), bâbu kavli'llâhi ve'zkurû fi'l-kitâb... (48), rakam: 3447.

c) "...Ebu Hureyre'den... Rasûlüllah (sav) şöyle buyurdular: "Dikkat edin. Bazı insanlar havuzumun başından, yolunu kaybetmiş develerin kovulduğu gibi kovulacaklar. Ben onlara 'hey, buraya gelin' diye bağıracağım ancak bana şöyle söylenecek: Onlar senden sonra (dinlerinde) değişiklik yaptılar. (Bunu duyunca benden sonra başka yola sapan) uzak olsun, irak olsun diyeceğim."⁵⁹

d) "...Ebu Hureyre'den; Rasûlüllah'ın şöyle buyurduğunu anlatıyordu: Kıyamet günü ashabımdan bir grup bana gelirler ancak havuzdan uzaklaştırılırlar. Bunun üzerine ben 'ya rabbi! Onlar benim ashabım' derim. Allah ta şöyle buyurur: Onların senden sonra neler icad ettiklerini bilmiyorsun, onlar gerisin geri irtidat ederek döndüler."⁶⁰

Hiç şüphe yok ki hadis mutevatirdir ancak bazı insanların havuzdan uzaklaştırılmasıyla kastedilenler Rasûlüllah'ın vefatından sonra İslamdan irtidat edenlerdir. Nitekim durumun böyle olduğu rivayetlerin birkaçında açıkça ifade edilmiştir. Ben bunların bir kısmını burada naklettim. Yukarıda el-Firebrî'den naklettiğim gibi ümmetin alimlerinin anladığı da budur.

Usûl alimleri sahabinin tarifini yapmışlardır. Hiçbir tanesi İslamdan irtidat edenleri sahabeden saymamıştır. Mesela İbn Hacer sahabe tarifinde şöyle demiştir: "En sahih olan görüşe göre, sahabe: Nebi ile mümin olarak karşılaşan ve araya irtidat dönemi girse bile mümin olarak vefat eden kimsedir." İbn Hacer buna delil olarak el-Eş'as bin Kays'ın irtidatını ve Hz. Ebubekr döneminde tekrardan İslama dönüşünü zikretmiştir. Hz. Ebubekr onun İslama dönüşünü kabul etmiş ve kız kardeşiyle evlendirmişti.⁶¹

Öyleyse buradaki mezkur acıklı haber Rasûlüllah'ın zamanında müslüman olup ona sahabe olmakla şereflenene ve mürted olarak ölenler içindir. Buna göre, müslüman olarak ölenlerin adaleti hakkında ta'n etmek, onların dinleri, adaleti, sahâbîlikleri hususunda şüphe uyandırmak caiz olmaz. İnsan, ucuz-kıymetli herşeylerini dinleri uğrunda feda eden sahabenin müslümanlığında şüpheye düşerse kendisinin müslüman olduğu hususunda nasıl sağlam itikadi olacak?

İşin bu tarafı böyle. Başka bir açıdan bakıldığında, bir insanın müslümanlığına hükmetmek zahire göredir. Nitekim Rasûlüllah ta sakındırmasına ve acıklı durumu haber vermesine rağmen onları 'ashabımdan bir grup', 'ashabımdan bir topluluk', 'ashabımdan bir grup insan' diye vasıflandırıp ashabım diye isimlendirmekte, zahire göre hüküm vermektedir. Rasûlüllah zahire göre hüküm verdiği, hükmünü batına göre bina etmediğine göre, hadisçilerin sahabenin tamamını adil kabul etmeleri ne diye tenkid edilmektedir? Halbuki onlar bu hususta Rasûlüllah'ın uygulamasını esas almaktadırlar.

7-Sözün hulâsası:

Kur'ân-ı Kerîm'de el-Munafikûn adıyla bir sure, keza münafıklarla ilgili başka ayetlerin bulunması sebebiyle cumhurun sahabenin tamamını adil kabul etmeleri tenkid edilemez. Çünkü aynı Kur'ân'da sahabenin tamamını medh eden pekçok ayet vardır. Bu yüzden münafıkların günahları sebebiyle sahabiler muaheze edilemez. Allah onların hepsinden razı olsun.

⁵⁸ el-Buhari, er-Rikâk (81), bâbun fi'l-havz (53), rakam: 6576.

⁵⁹ Muslim, et-Tahâre (2), bâbu istihbâbi itâleti'l-ğurre... (12), rakam: 39.

⁶⁰ el-Buhari, er-Rikâk (81), bâbun fi'l-havz (53), rakam: 6586.

⁶¹ Bkz. İbn Hacer, *Şerhu'n-Nuhbe*, s. 109.

329IV-ÜÇÜNCÜ TENKİDİN TAHLİLİ:

Sahabe birbirini tekfir ediyor veya yalanlıyor muydu?

Ashabın birbirlerini tekfir ettiklerine dair bir tek sahih rivayet yoktur. Ancak bazıları, aralarında husumet olduğunda nifak kelimesini kullanmış ve 'sen münafıksın' demişlerdir. Ama bu kelimeyi kızgınlık galeyaniyla söylemişlerdir yoksa muhataba töhmet kastıyla yöneltilmiş bir ifade değildir.

Hem bu ferdi bir hadisedir. Hiçbir şekilde aynı hadisenin çok meydana geldiğine delil olarak kullanılıp, umuma teşmil edilmesi doğru olmaz.

Dediğimiz gibi sahabe birbirlerini yalanlamıyordu. Bu ifadenin içinde bulunduğu rivayetlerin çoğu sâbit değildir. Nitekim Enes bin Mâlik el-Ensârî de (93/717) şöyle demişti: "Birbirimize yalan söylemiyorduk."⁶²

Evet, müminlerin annesi Hz. Aişe Ebu'd-Derdâ'yı yalanlamıştı. Ebu'd-Derdâ 'sabah vaktine giren kimse için artık vitir yoktur' diye sohbet ettiğiinde Hazreti Aişe 'Ebu'd-Derdâ yalan söyledi. Nebi sabahlıyor ve vitri de kılıyordu' demişti.⁶³ Buradaki yalan hata manasındadır. Eğer buradaki yalan ifadesini ilk akla gelen anlamına alırsak bu durumda mana doğru olmamaktadır. Çünkü Ebu'd-Derdâ'yı yalanlayacak bir yön burada yok. Zira bu onun kendi şahsi görüşü veya fetvası idi. Görüşler ve fetvalar ise, yalanlanmaz ancak hatalı kabul edilir.

Bu durumda şöyle dememiz mümkün olmaktadır: Sahabe birbirlerini yalanlamıyordu.

Sahabeden bir kısmı hata edip şarap içmiş veya büyük günah işlemiş hatta sahabeden iki grup arasında savaş dahi olmuştur. Ancak buna rağmen aralarındaki problemlerde dahi yalan söyledikleri sabit olmamıştır. Nitekim Ali bin Ebî Tâlib (40/660) şöyle diyordu:

"Sizlere Rasûlüllah'tan bir hadis aktardığımda ona yalan isnad etmektense gökten yere çakılmayı tercih ederim. Başka bir kimsenin sözünü aktardığımda ise (bunu yapabilirim), çünkü ben bir savaşçıyım. Savaş ise hileden ibarettir..."⁶⁴

Hazreti Ali'nin karşısında bir ordu görüyoruz. Fakat o bu zamanda bile Nebi'ye yalan isnad etmiyor sadece hadisi tevil ediyor (ve karşısındakileri düşman olarak değerlendiriyor. Nitekim aynı durum şu rivayette de görülmektedir).

"... Tâvûs'dan, o Ebubekr bin Muhammed bin Amr bin Hazm'dan, o da babasından; şöyle demiştir: Ammâr bin Yâsir öldürülünce Amr bin Hazm, Amr bin el-As'ın (42/662) yanına girdi ve şöyle dedi: 'Ammâr öldürüldü. Oysa Rasûlüllah bu hususta şöyle buyurmuştu: Onu asi bir topluluk öldürecektir.' Amr bin el-As korkup tireyerek ayağa fırladı ve Muaviye'nin (60/680) huzuruna girdi. Muaviye kendisine 'neyin var' deyince 'Ammâr öldürüldü' dedi. Muaviye de: 'Ammâr öldürülmüşse ne olmuş' deyince Amr şöyle dedi: 'Rasûlüllah'ın şöyle buyurduğunu işitmişim: Onu asi bir topluluk öldürecektir.' Bunun üzerine Muaviye şöyle der: 'Bevl yaptığın yerde kaydın.'⁶⁵ Onu biz mi öldürdük. Ali ve arkadaşları öldürdüler. Onu getirip mızraklarımızın -veya: kılıçlarımızın- önüne attılar."⁶⁶

⁶² el-Pesevî, *Ma'rife*, II/633-4; el-Hatîb, *Kifâye*, s. 425.

⁶³ ez-Zerkeşî, *İcâbe*, s. 148, rakam: 19.

⁶⁴ el-Buhârî, *İstîtâbetu'l-Murteddîn* (88), bâbu katli'l-Havâric... (6), rakam: 6930; Ahmed bin Hanbel, I/81; et-Taberî, *Tehzîbu'l-Asâr*, Musnedu Ali bin Ebî Tâlib, IV/119, rakam: 188.

⁶⁵ Bize karşı zikrettiğin bu hadis aleyhimize delil olmaz ki.

Burada Muaviye'nin (ra) yalan söylemediğini keza yalanlamadığını ancak tevil ettiğini görmekteyiz. Bundan dolayıdır ki sahabenin hepsi, müslümanların hem alimleri ve hem de avâmı olmak üzere tümü nezdinde adildir. Bu sebeptendir ki kendilerinin medhedildiği hadisleri bazı sahabiler rivayet ettiğinde, insanlar rivayetlerini kabul etmişlerdir.

Bazı doğru yoldan sapmış fırkaların sahabeyi özellikle de el-Velîd bin Ukbe'yi, Abdullah bin Ebî Serh'i, Muaviye bin Ebî Sufyân'ı ve başkalarını ta'n ettiklerini görmekteyiz. Çok ilginçtir ki, bu kimselerce rivayet edilen ve içlerinde kendilerinin medh edildiği sahih ve sabit hadisler bulamıyoruz. Eğer bu kimseler yalancılardan olsaydılar hadisler uydururlar, hadisçiler de kendilerinden bunları rivayet ederlerdi. Çünkü onların nazarında bu kimseler sahabedendir ve adildirler. Bu kimselerce rivayet edilip içlerinde kendilerini öven sahih ve sabit hadis bulunmaması onların sadık olduklarının bir başka delilidir.

V-DÖRDÜNCÜ TENKİDİN TAHLİLİ:

Sahabenin adaleti ve bunun beşer tabiatına aykırı olduğu iddiası.

1-Bugünkü toplumlarla ashâbı kıyas etmemek gerekir:

Sahabenin tamamının adil sayılmasının beşer tabiatına aykırı olduğu ve bu sebeple kabul edilmesinin mümkün olmadığı iddiasının yaşanan hayatta dayandığı bir mesned yoktur. Bilakis bu beşer tabiatına terstir. Çünkü bu görüşü iddia edenler terbiyenin insan nefsindeki tesirini tamamen bilmezlikten gelmektedirler. Ayrıca dini müdafaa hassasiyetinin etkisini ve bunun nefsin güzelleştirilmesindeki nüfûzunu görmezlikten gelmektedirler. Oysa beşer tabiatı donuk, kalıpları belli ve hiçbir tarafa meyl etmez birşey değildir ki. Bilakis biz insan tabiatını şöyle görüyoruz: Sağlam bir imanın etkisine girip, tevhid akidesini ruhuna sindirdiğinde yücelir ve meleklerle yaklaşır, tüm rezilliklerden temiz olur. İnsan nefsi alçaklaşır ve kirlenirse bu sefer, aralarında fazla mesafe yokmuşcasına şeytana yakın olur. Bununla ilgili bazı misaller zikretmemiz mümkündür:

Şehvet duygusu insanın tabiatında vardır. Allah Teâlâ'nın Hz. Adem'den peygamberimiz Hz. Muhammed'e (sav) kadar koymuş olduğu şeriat evlenmedir, iki karşı cinsi bir araya getirir. Bazan bu evliliğin sonu boşanma olur. Hristiyanlık eşin hıyaneti dışında boşanmaya müsaade etmezken İslam dini boşanmaya izin vermiştir. Buna rağmen İngiltere'de 1930 yılındaki boşanma oranı binde onbirdir. Bu rakam 1960 yılında binde yetmişe çıkmıştır. Aynı zamanda bu rakam Amerika'da binde üçyüzotuzlara ulaşmaktadır.⁶⁷ Fransa'da ise şimdiki miktar binde ikiyüze varmıştır.

Şimdi bizler bu ülkelerdeki beşer tabiatının meylini öğrenmek istediğimizde, birbirlerinden ayrılan eşlerin boşanma nisbetini tüm beşer tabiatına ölçü olarak almamız uygun olur mu? Kanımca bu açık bir hata olur. Öyleyse 'beşer (insan) tabiatı' ifadesi elastikî bir kelimedir. Bu sebeple bir ülkedeki toplum şartlarını diğer bir ülkeye, bir zamandan başka bir zamana, böyle basit şekilde kıyas etmek uygun olmaz.

Buradan ortaya çıkmaktadır ki; sahabeyi başkalarına kıyas etmek veya bunun tersi doğru olmaz. Çünkü Allah Subhânehu ve Teâlâ onları temize çıkarmış ve peygamberine ashab olarak

⁶⁶ Ahmed bin Hanbel, IV/199; el-Belâzurî, *Ensâbu'l Eşraf*, I/168.

⁶⁷ IMPACT (London), 1st. June, 1971.

seçmiştir ki vefatından sonra emaneti alıp yerine getirsinler.

2-Sahâbenin beşer yönü inkar edilmemektedir:

Burada başka bir problem geriye kaldı. O da yanılma ve unutmanın beşer tabiatının özelliklerinden olması. Bizler sahabenin tamamını adil kabul ettiğimiz takdirde onları beşer mertebesinden yukarı çıkarmış, yanılma ve unutmayı onlardan kaldırmış oluruz.

Bunu reddetmek için de şöyle deriz:

a) Sahabe de beşerdir, onlar da diğer insanlar gibi yanılma ve unutmaya maruzdurlar. Adil kabul edilmeleri onlarda yanılma ve unutma halinin imkâniyetini kaldırma manasına gelmez.⁶⁸

b) Onlar Nebi ile beraber yaşadılar, olaylara şahid oldular, kendi gözleriyle gördüler. Gördükleri hafızalarına yerleşti. Daha sonra gördüklerini ameli olarak tatbikata döktüler ve sünnet-i nebeviyyenin doğru bir sûreti (bir nevî kopyası) oldular. Bu meziyet başkalarında böylesine topluca birarada bulunmamıştır. Buna rağmen onlar biraraya geldiklerinde Rasûlüllah'ın meclisinde aralarında geçen hususları, Rasûlüllah hayattayken de vefat ettikten sonra da birbirleriyle müzâkere ediyorlardı. Bazıları ise Kur'ân'dan virdini okur gibi kendi kendisine tekrarlayıp aklında tutardı.⁶⁹ Buna şunu da ilave edebilirsin: Onlar hadisleri rivayetlerinde ihtiyatlı davranıyorlar, bir hadisin sıhhati hususunda şüphe ettiklerinde rivayetten kaçınıyorlardı. Aynı zamanda birbirlerini hadislerde ziyade ve noksanlıkta bulunmaktan sakındırıyorlardı.

3-Sahâbenin ihtiyatlı davranmasına misaller:

a) Suheyb şöyle diyordu: Gelin size gazvelerimizden bahsedeyim. Ama size 'gelin Rasûlüllah şöyle buyurmuştur' demem."⁷⁰

b) Mucâhid şöyle demiştir: "İbn Ömer ile Medine'ye kadar arkadaşlık ettim. Bana Rasûlüllah'tan sadece şu hadisi aktardı: Bizler Nebi'nin yanında idik..."⁷¹

c) Abdullah bin ez-Zubeyr babasına şöyle demiştir: "Falan ve filanın Rasûlüllah'tan hadis rivayet ettiği gibi senden rivayet duymuyorum. Babası ona şöyle cevap verdi: Ben Rasûlüllah'tan hiç ayrılmadım fakat onun şöyle dediğini işittim: Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."⁷²

d) İbn Ebî Leylâ şöyle demiştir: "Zeyd bin Erkam'a geldiğimizde bize Rasûlüllah'tan rivayet et diyorduk. O ise şöyle diyordu: Bizler yaşlandık ve unuttuk. Rasûlüllah'tan hadis rivayet etmek ağır bir iştir."⁷³

e) Enes şöyle demiştir: "Nebi'nin şöyle buyurmuş olması beni sizlere çok hadis rivayet etmekten alıkoyuyor: Kim kasten benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."⁷⁴

f) Semure şöyle demiştir: Benim Rasûlüllah'tan işitmiş olduğum pekçok hadisi sizlere

⁶⁸ Makalenin en sonundaki misale bakınız.

⁶⁹ Bu hususta fazla bilgi için bkz. el-A'zamî, *Dirâsât*, II/329-32.

⁷⁰ el-Belâzurî, *Ensâbu'l Eşraf*, I/183.

⁷¹ el-Buhârî, el-İlm (3), bâbu'l-fehmi fi'l-ilm (14), rakam: 72.

⁷² el-Buhârî, el-İlm (3), bâbu ismi men kezebe ale'n-Nebî (38), rakam: 107.

⁷³ İbn Mâce, el-Mukaddime, bâbu't-tevakkî fi'l-hadîsi an Rasûlüllah (3), rakam: 25.

⁷⁴ el-Buhârî, el-İlm (3), bâbu ismi men kezebe ale'n-Nebî (38), rakam: 108.

anlatmamı burada daha çok bilenlerin bulunması engelliyor. Ondan işittiklerimi ezberlerken delikanlılık dönemlerimdeydim."⁷⁵

g) Şurahbîl bin es-Simt, Ka'b'a 'ya Ka'b bin Murre bize Rasûlüllah'tan hadis rivayet et ama dikkatli ol' demiştir.⁷⁶

h) İmran bin Husayn hataya düşmemek için çok hadis rivayet etmekten kaçınıyordu.⁷⁷

ı) Esîd bin Ebî Esîd annesinden şöyle dediğini nakleder: Ebu Katâde'ye şöyle dedim: İnsanların rivayet ettikleri gibi niçin sen de Rasûlüllah'tan hadis rivayet etmiyorsun? Ebu Katâde dedi ki: Rasûlüllah'ın şöyle buyurduğunu işittim: Kim benim adıma yalan uydurursa yan tarafı için cehennemde yaslanacak bir yer arasın..."⁷⁸

4-Sahâbenin yanılması ve unutulması:

Sahabenin yanılma ve unutulma taraflarına gelince; münekkidler, sahabeyi bütün nâkisiyetlerden selîm kılmamışlardır ki. Bilakis hata veya yanılmayı tesbît ettiklerinde buna dikkat çekmişlerdir. Nitekim Hazreti Aîşe sahabeden bir grubun rivayetlerinde yanıldıklarını ifade etmiştir:

a) Hazreti Aîşe İbn Ömer'in Nebi'nin umre tarihlerinde yanıldığını söylemiştir.

en-Nevevî (676/1277) bu hususta şöyle demiştir: İbn Ömer'in Hazreti Aîşe'nin inkarı karşısında sükût etmesi kendisinin meseleyi karıştırdığını veya unuttuğunu ya da şüphe ettiğini göstermektedir.⁷⁹

İbn Hacer de (852/1448) bununla delil getirerek şunu der: Burada, masum olmadığından dolayı sahabe için yanılma ve unutulmanın olabileceğine delil vardır.⁸⁰

b) Saîd İbnü'l-Museyyeb te İbn Ömer'in 'Nebi Meymûne ile ihramda iken evlenmiştir' sözünde yanıldığını söylemiştir.

c) ed-Dârekutnî de Râfi' bin Amr el-Muzenî'nin şu sözünde yanıldığını söylemiştir: "Rasûlüllah'ı Mina'da bir katırın üzerinde hutbe irad ederken gördüm." Tüm insanlar Nebi'nin hutbesini dişi veya erkek deve üzerinde irad ettiğini rivayet etmişlerdir. ed-Dârekutnî sonra şöyle der: "Şimdi sahabe bu sebeple zayıf mı kabul edilecek?"⁸¹

Buradan açıkca ortaya çıkmaktadır ki; sahabenin adaletine inanmak beşer tabiatına-aykırı değildir. Çünkü bir taraftan Nebi'nin (sav) terbiyesi onlar üzerinde etkili olurken, diğer taraftan bu terbiye ile hadisleri rivayet etme işini ifa ederken tamamen ihtiyat canibine sarılmışlardır. Sahabenin tamamını adil kabul edenler -tesbit edildiği takdirde- sahabenin hatalarını açıklamışlar ve pekçok sebepten dolayı bunun onların adaleti üzerinde etkili olmayacağını kabul etmişlerdir.

d) Keza Muslim hayz bahsinde İsmail, Ebû Reyhâne, Sefîne tarikiyle rivayet eder...: Rasûlüllah bir sâ' ile gusleder, bir müd ile abdest alırdı."⁸²

Ebû Reyhâne diyor ki: Sefîne yaşlanmıştı, onun hadisine güvenemiyordum."⁸³

⁷⁵ Ahmed bin Hanbel, V/19.

⁷⁶ İbn Mâce, İkâmetu's-Salât (5), bâbu mâ câe fi'd-duâi fi'l-istiskâ' (154), rakam: 1269.

⁷⁷ Ahmed bin Hanbel, IV/433.

⁷⁸ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, s. 397, rakam: 1093.

⁷⁹ Bkz. en-Nevevî, *Şerh*, VIII/235.

⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III/602.

⁸¹ İbn Receb, *Şerh*, vr. 34-b.

⁸² Sâ': Değişik miktarlarda kabul edilmekle beraber 2.120 litre ile 2.650 litre arası. Bkz. Davudoğlu, *Şerh*, II/529-530.

⁸³ Muslim, el-Hayz (3), bâbu'l-kadri'l-mustehab... (10), rakam: 53.